

Sosyal Bilgiler Eğitiminde Kavram Öğretimi

Editör: Ramazan SEVER

Editör: Prof. Dr. Ramazan SEVER

SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİNDE KAVRAM ÖĞRETİMİ

ISBN 978-625-7582-27-8

DOI 10.14527/9786257582278

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2021, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. A.Ş.ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınev**idir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye’de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000’in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Eylül 2021, Ankara

Yayın-Proje: Zeynep Güler
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarım: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler - Ankara
Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 36306
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

*Rahmetli Babam Memet Sever ve
Annem Saniye Sever'e...*

ÖN SÖZ

Sosyal Bilgiler Eğitiminde Kavram Öğretimi adındaki bu eser, ilkokul ve ortaokul programlarına yönelik hazırlanmış olmakla birlikte, sosyal bilgiler disiplini ile ilgili olan araştırmacılar ve meraklıların da başvurabileceği temel bir eserdir.

Kavramlar belli bir konuda birçok bilgiyi düzenleyen ve birleştiren unsurlardır. Bu nedenle zihinsel araçlar olan kavramların ne olduğunu ve nasıl öğrenildiğini idrak etmek oldukça önemlidir. Eğitim, çoğu zaman, kavramların öğretilmesiyle ilgilidir. Öğretme-öğrenim sürecinin temel taşı oluşturulan kavramlara yaşam boyu ihtiyacımız vardır. Kavram öğrenim sürecinin en yoğun olduğu dönem kuşkusuz çocukluk dönemidir. Bireyler doğduğu andan itibaren çevreleriyle kurmuş oldukları etkileşimler sonucunda kavramları öğrenmeye başlarlar. Okul çağına gelene kadar çocukların kavram öğrenmeleri ailenin ve çevrenin etkisiyledir. Ancak çocuklar okula başladıkdan sonra kavram öğrenmeleri daha planlı bir şekilde ders içeriklerinin belirlendiği ünitelerden sağlar.

Sosyal Bilgiler eğitimi, gerek içerdiği disiplinler gerekse bu disiplinlere yönelik olarak hazırlanan kazanımlar bakımından öğrencinin eğitim hayatında kritik bir işleve sahiptir. Sosyal Bilgilerin temel amacı iyi bir vatandaş yetiştirmek kadar, bireyleri hayata ve üst öğrenime hazırlayarak 21. yüzyıl yeterliklerine sahip olmalarını sağlamaktır. Bu becerilerin geliştirilmesinde ilkokul ve ortaokul programında yer alan Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler derslerinin her birinin önemli rolleri vardır. Söz edilen programlarda geçen kavramlar; konu, olgu ve olayların hem öznesi hem nesnesidir. Birbirinden farklı ve çoğu zaman iç içe geçmiş bu kavramlar öğrencilere kazandırılmak istenilen her türlü bilgi, beceri ve değerın aktarımına temel oluşturmaktadır. Öğrencilerin Sosyal Bilgilerle ilgili ilkeleri öğrenebilmesi ve toplumsal problemleri çözebilmesi için temel kavramları çok iyi kazanması gerekir. Sosyal Bilgiler eğitiminde, kavramların öğrenilmesini ve öğretimin odak noktası olarak belirlenmesiyle birlikte bireyler; iletişim, problem çözme, eleştirel düşünce ve akıl yürütme becerileri gibi birçok yetkinliğe sahip olurlar.

Sosyal Bilgiler Eğitiminde Kavram Öğretimi eserin birinci bölümde Temel Kavramlar, ikinci bölümde Sosyal Bilgilerde Kavram Öğretiminin Tarihsel Gelişimi, üçüncü bölümde Kavram Gelişim Aşamaları, dördüncü bölümde Kavramsal Değişim Yaklaşımı, beşinci bölümde 4-5-6-7 Sınıf Sosyal Bilgiler Programında Kullanılan kavramlar, altıncı bölümde Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Kavram Öğretimi, yedinci bölümde Kavram Yanılgıları ve Kavram Kargaşası, sekizinci bölümde Kavram Öğretim İlkeleri, dokuzuncu bölümde Kavram Öğretme Yaklaşım ve Stratejileri ve onuncu bölümde Kavram Öğretme Yöntemleri konu edilmiştir. Kitabın diğer yarısında; on birinci bölümünde Kavram Öğretme Teknikleri, on ikinci bölümde Kavram Öğren-

me Stilleri, on üçüncü bölümde Kavram Öğretiminde Kullanılan Çeşitli Materyaller, on dördüncü bölümde Kavram Öğretiminde Kullanılan Oyunlar on beşinci bölümde Kavram Öğretiminde Edebi Ürünler, on altıncı bölümde Kavram Öğretimde İyi Örnekler, on yedinci bölümde Kavram Öğretiminde Medya ve İnternet Kullanımı, on sekizinci bölümde Özel Eğitim Öğrencilerine Yönelik Kavram Öğretimi ve on dokuzuncu bölümde de Özel Yetenekli Öğrencilere Yönelik Kavram Öğretimi konularına yer verilmiştir.

Eserin ortaya çıkmasında büyük emekleri olan ve değerli zamanlarını ayırarak katkı sağlayan, kavramları farklı boyutlarda kaleme aldıkları metinlerle inceleyen/tartışan yazarlara ayrı ayrı teşekkür ederim. Kitabın basım sürecinde bizlere göstermiş oldukları yakın ilgi ve destekten dolayı başta Sayın Servet KARAKAYA olmak üzere Pegem Akademi ailesine de şükranlarımı sunarım. Sosyal Bilgiler Eğitiminde Kavram Öğretimi eserin alana katkı sağlaması ve okuyuculara yararlı olması dileklerimle.

Prof. Dr. Ramazan SEVER
ORCID No: 0000-0001-6792-6041

Malatya-2021

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

Editör: Prof. Dr. Ramazan SEVER

1. BÖLÜM: Temel Kavramlar

Prof. Dr. Ramazan SEVER, İnönü Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-6792-6041

2. BÖLÜM: Sosyal Bilgilerde Kavram Öğretiminin Tarihsel Gelişimi

Arş. Gör. Okan YETİŞENSOY, Bayburt Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-6517-4840
Doç. Dr. Yavuz DEĞİRMENCİ, Bayburt Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-3417-1775

3. BÖLÜM: Kavram Gelişimi ve Aşamaları

Prof. Dr. Halil TOKCAN, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-0312-2471

4. BÖLÜM: Kavramsal Değişim Yaklaşımı

Prof. Dr. Yavuz AKBAŞ, Trabzon Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-3500-4701

5. BÖLÜM: 4-5-6-7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Kullanılan Kavramlar

Prof. Dr. Ramazan SEVER, İnönü Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-6792-6041
Doç. Dr. Suat POLAT, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-9286-8840
Fazıl ÖZMEN, Milli Eğitim Bakanlığı
ORCID No: 0000-0001-6481-2110

6. BÖLÜM: Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Kavram Öğretimi

Dr. Öğr. Üyesi Memet KUZZEY, Bayburt Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-9866-8134
Doç. Dr. Yavuz DEĞİRMENCİ, Bayburt Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-3417-1775

7. BÖLÜM: Kavram Yanılgıları ve Kavram Kargaşası

Prof. Dr. Ufuk KARAKUŞ, Gazi Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-2915-464X

Bilim Uzm. Burcu KARAMAN, Gazi Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-0161-8825

8. BÖLÜM: Kavram Öğretim İlkeleri

Prof. Dr. Ayşe MENTİŞ TAŞ, Necmettin Erbakan Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-1175-812X

9. BÖLÜM: Kavram Öğretme Yaklaşım ve Stratejileri

Doç. Dr. Hatice MEMİŞOĞLU, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-3987-8454

10. BÖLÜM: Kavram Öğretim Yöntemleri

Doç. Dr. Özlem ULU KALIN, Artvin Çoruh Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-9317-5261

Dr. Arcan AYDEMİR, Artvin Çoruh Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-8110-954X

11. BÖLÜM: Kavram Öğretme Teknikleri

Doç. Dr. Elvan YALÇINKAYA, Erciyes Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-1838-0411

Ayten KARACA, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-3723-7063

12. BÖLÜM: Kavram Öğrenme Stilleri

Doç. Dr. Vedat AKTEPE, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-5259-9340

Doç. Dr. Mevlüt GÜNDÜZ, Süleyman Demirel Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-5823-190X

13. BÖLÜM: Kavram Öğretiminde Kullanılan Çeşitli Materyaller

Doç. Dr. Mustafa TAHİROĞLU, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-8862-3234

Pınar ESENER, Milli Eğitim Bakanlığı

ORCID No: 0000-0002-5277-7124

14. BÖLÜM: Kavram Öğretiminde Kullanılan Oyunlar

Doç. Dr. Zekerya AKKUŞ, Atatürk Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-8990-8936

15. BÖLÜM: Kelime ve Kavram Öğretiminde Edebi Ürünler

Doç. Dr. İhsan ÜNLÜ, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
ORCID No: 0000-0003-2769-8966

16. BÖLÜM: Sosyal Bilgilerde Kavram Öğretimine İlişkin İyi Uygulama Örnekleri

Dr. Okan ÇOBAN, Milli Eğitim Bakanlığı

ORCID No: 0000-0002-6165-648X

Doç. Dr. Turğay ÖNTAŞ, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-2258-0862

Dr. Öğr. Üyesi Tevfik PALAZ, Gazi Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-1631-531X

17. BÖLÜM: Kavram Öğretiminde Medya ve İnternet Kullanımı

Doç. Dr. Erol KOÇOĞLU, İnönü Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-4595-2892

Doç. Dr. Hasan AYDEMİR, İnönü Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-3073-9194

18. BÖLÜM: Özel Eğitim Öğrencilerine Yönelik Kavram Öğretimi

Dr. Öğr. Üyesi Mükerrrem AKBULUT TAŞ, Çukurova Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-8398-9357

Hasan NASIRCI, Milli Eğitim Bakanlığı

ORCID No: 0000-0002-8455-0610

19. BÖLÜM: Özel Yetenekli Öğrencilere Yönelik Kavram Öğretimi

Doç. Dr. Özlem BAŞ, Hacettepe Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-0716-103X

Doktorant Abdulkadir SAĞLAM, Hacettepe Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-3023-5751

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Bölümler ve Yazarları.....	v

1. BÖLÜM TEMEL KAVRAMLAR

Giriş.....	1
Kelime (Sözcük)	2
Eğitim.....	2
Öğretim.....	5
Öğrenme	8
Öğretme.....	9
Sosyal Bilgiler.....	10
Kavram.....	12
Terim.....	14
Olay ve Olgu	15
Obje (Nesne)	15
Beceri	16
Yetkinlik.....	18
Yeterlik.....	19
Özet	19
Kaynakça.....	20

2. BÖLÜM SOSYAL BİLGİLERDE KAVRAM ÖĞRETİMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Giriş.....	23
Sosyal Bilgilerde Kavram Öğretiminin Dünya'daki Gelişimi	24
Sosyal Bilgilerde Kavram Öğretiminin Türkiye'deki Gelişimi.....	31
Özet	33
Kaynakça.....	35

3. BÖLÜM

KAVRAM GELİŞİMİ VE AŞAMALARI

Giriş.....	39
Kavram Gelişimi	39
Kavram Gelişim Kuramları.....	40
Özellik Soyutlama Kuramı.....	40
Fonksiyonel (İşlevsel) Kuramlar.....	42
Prototip Kuramlar	44
Temel Düzey Kavramları Kuramı	44
Kavram Gelişim Aşamaları	45
Algıda Kavram Gelişimi.....	45
İşlevde Kavram Gelişimi	46
Dilde Kavram Gelişimi.....	46
Kavram Öğrenme	48
Kavram Öğrenme Aşamaları.....	50
Özet	52
Kaynakça.....	52

4. BÖLÜM

KAVRAMSAL DEĞİŞİM YAKLAŞIMI

Giriş.....	55
Yapılandırmacı Yaklaşım ve Kavramsal Değişim	57
Kavramsal Değişim Süreci	62
Sosyal Bilgiler ve Kavramsal Değişim.....	68
Kavramsal Değişime Yönelik Öğretim Yöntemleri.....	70
Kavramsal Değişim Metinleri	70
Özet	75
Kaynakça.....	75

5. BÖLÜM

4-5-6-7. SINIF SOSYAL BİLGİLER

ÖĞRETİM PROGRAMINDA KULLANILAN KAVRAMLAR

Giriş.....	79
Sosyal Bilgiler ve Kavramlar	82
Sosyal Bilgiler Öğretim Programları ve Kavramlar	84
Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Genel Yapısı Çerçevesinde Kavramlar.....	85
2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Kavramlar	87
2015 Sosyal Bilgiler Taslak Öğretim Programı'nda Kavramlar	90
2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda Kavramlar.....	91
Özet	99
Kaynakça.....	100

6. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA KAVRAM ÖĞRETİMİ

Giriş.....	103
Kavram Öğretim Teknikleri.....	104
Analoji	106
Anlam Çözümleme Tablosu	108
Balık Kılçığı Diyagramı	109
Bilgi Haritası	111
Kavram Ağı	112
Kavram Bulmacası	114
Kavram Çarkı.....	116
Kavram Haritaları	117
Kavram Karikatürleri.....	120
Kavram Değişim Metinleri	121
Kelime İlişkilendirme Testleri	122
Metafor Tekniği	123
Tanılayıcı Dallonmuş Ağaç (TDA).....	124
Yapılandırılmış Grid	126
Zihin Haritası.....	128
Özet	131
Kaynakça.....	132

7. BÖLÜM

KAVRAM YANILGILARI VE KAVRAM KARGAŞASI

Kavram Yanılgıları ve Kavram Kargaşası Nedir?	135
Kavram Yanılgılarının ve Kargaşalarının Oluşma Nedenleri ve Özellikleri	136
Kavram Yanılgılarını ve Kargaşalarını Düzeltme Yolları	140
Özet	143
Kaynakça.....	144

8. BÖLÜM

KAVRAM ÖĞRETİM İLKELERİ

Giriş.....	149
Somuttan Soyuta İlkesi	151
Bilinenden Bilinmeyene İlkesi	152
Yakından Uzağa İlkesi	153
Güncellik İlkesi	154
Yaparak Yaşayarak Öğrenme İlkesi	155
Açıklık İlkesi	156
Basitten Karmaşığa (Kolaydan Zora) İlkesi	156
Yaşama Yakınlık (Hayatilik) İlkesi	157
Özet	157
Kaynakça.....	158

9. BÖLÜM

KAVRAM ÖĞRETME YAKLAŞIM VE STRATEJİLERİ

Giriş.....	159
Kavram Öğretim Yaklaşımları.....	160
Temsil Biçimine Göre Yaklaşımlar.....	160
Sunuş Biçimine Göre	162
Kavram Öğrenme Stratejileri.....	164
Martorella Kavram Analizi	164
Michaelis ve Garcia' nın Kavram Öğretimi Stratejisi	166
Hilde Tabá'nın Kavram Öğretimi Stratejisi.....	170
Kavram Öğretiminde De CECCO Modeli.....	171
Merrill-Tennyson'un Kavram Kazanımı Stratejisi	172

Joyce ve Weil'in Kavram Kazanımı Stratejisi	173
Kleusmeir Kavram Oluşturma Stratejisi	174
Özet	177
Kaynakça.....	178

10. BÖLÜM

KAVRAM ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ

Giriş.....	181
Kavram Öğretimi.....	182
Somut Düzey ve Tanıma Düzeyinde Kavram Öğretimi	184
Sınıflamanın Başlangıç Düzeyinde Kavram Öğretimi	184
Gelişmiş Sınıflama ve Soyut Düzeyde Kavram Öğretimi	185
Kavram Öğretiminde Kullanılan Yöntemler.....	186
Analojilerle Öğretim.....	187
Tanımlama Yöntemi.....	190
Yanlışsız Öğretim Yöntemleri.....	193
Temel Öğretim Yöntemleriyle Kavram Öğretimi	196
Özet	198
Kaynakça.....	199

11. BÖLÜM

KAVRAM ÖĞRETME TEKNİKLERİ

Giriş.....	203
Kavram Haritası.....	203
Kavram Ağları.....	208
Kavram Karikatürleri.....	209
Kavram Bulmacaları	212
Kavramsal Değişim Metinleri.....	216
Zihin Haritası.....	218
Bilgi Haritaları	220
Kelime İlişkilendirme Testi	223
Anlam Çözümleme Tablosu	225
Balık Kılıcı Diyagramı	227
Yapılandırılmış Grid.....	231
Tanılayıcı Dallonmuş Ağaç.....	233
Özet	235
Kaynakça.....	236

12. BÖLÜM

KAVRAM ÖĞRENME STİLLERİ

Kavramın Tanımı ve Önemi	241
Kavramların Özellikleri ve Sınıflandırılması	244
Kavram Öğrenme	245
Kavram Öğrenme Stilleri.....	249
Kolb'un Yaşantı Temelli Öğrenme Stili.....	250
Mccarthy'in Öğrenme Stili Modeli	255
Gregorc'un Öğrenme Stili Modeli.....	256
Gregorc'un Öğrenme Stili Modeli Kavram Öğretim Etkinlik Örneği	258
Dunn ve Dunn'ın Öğrenme Stili Modeli.....	259
Özet	264
Kaynakça.....	266

13. BÖLÜM

KAVRAM ÖĞRETİMİNDE KULLANILAN ÇEŞİTLİ MATERYALLER

Giriş	269
Grafik Materyaller	273
Kavram Haritaları	273
Kavram Ağları.....	277
Anlam Çözümleme Tabloları	279
Kavram Analiz Kartları	280
Kavram Geliştirme Formu	281
Kavram Bulmacaları	282
Yazılı ve Görsel Materyaller	283
Kavramsal Değişim Metinleri	283
Kavram Karikatürleri	285
Kavram (Bilgi) Yaprakları	287
Akrostiş.....	288
Şiir	289
Bilgisayar vb. Teknolojilerle Geliştirilen Materyaller	290
Web2.0 Araçlarıyla Kavram Öğretim Materyali Geliştirme.....	291
Sanal Gerçeklik ve Artırılmış Gerçeklik	291
Özet	292
Kaynakça.....	294

14. BÖLÜM

KAVRAM ÖĞRETİMİNDE KULLANILAN OYUNLAR

Giriş.....	297
Temel Kavramlar	299
Oyun Nedir?	299
Oyuncak Nedir?	301
Oyun ve Oyuncanın Tarihsel Gelişimi	302
Oyunun Eğitim Öğretimdeki Yeri ve Önemi.....	306
Gelişim Alanlarına Göre Oyunun Çocuk Gelişimine Etkileri	307
Oyunun Fiziksel ve Psikomotor Gelişime Etkileri.....	307
Oyunun Bilişsel Gelişime Etkileri	308
Oyunun Duygusal ve Sosyal Gelişime Etkileri.....	309
Oyunun Dil Gelişimine Etkileri	310
Kavram Öğretiminde Kullanılabilecek Oyun Örnekleri.....	311
Örnek Oyun 1	311
Örnek Oyun 2	314
Özet	322
Kaynakça.....	323

15. BÖLÜM

KELİME VE KAVRAM ÖĞRETİMİNDE EDEBİ ÜRÜNLER

Giriş.....	327
Edebiyat	330
Çocuk Edebiyatı.....	330
Edebiyat ve Eğitim İlişkisi	331
Öğretim Materyali (Kaynak Metin) Olarak Edebi Eserler.....	333
Kavram Öğretiminde Kaynak Metin Olarak Edebi Ürünler	336
Kelime ve Kavram Öğretiminde Temel Dil Becerileri	338
Kavram Öğretiminde Kaynak Metin Olarak Edebi Ürünlerden Yararlanma Yolları.....	340
Kaynak Metin Olarak Edebi Ürünlerin Seçiminde Öğretmenlere Tavsiyeler.....	348
Özet	350
Kaynakça.....	350

16. BÖLÜM SOSYAL BİLGİLERDE KAVRAM ÖĞRETİMİNE İLİŞKİN İYİ UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Kavram Nedir?.....	355
Kavram Öğretiminin Öğretimdeki Yeri Nedir?	360
Kavram Öğretiminin Sosyal Bilgiler Açısından Önemi Nedir?.....	362
Sosyal Bilgilerde Kavram Öğretimine İlişkin İyi Örneklerin Özellikleri.....	365
Sosyal Bilgilerde Kavram Öğretimine İlişkin İyi Örneklerin Özelliklerin ve Uygulama Örneklerine Detaylı Bakış.....	376
Özet	388
Kaynakça.....	388

17. BÖLÜM KAVRAM ÖĞRETİMİNDE MEDYA VE İNTERNET KULLANIMI

Giriş.....	393
Medya Kavramı.....	394
İnternet Kavramı	395
Kavram Öğretiminde Medya ve İnternet Kullanımı	397
Özet	402
Kaynakça.....	402

18. BÖLÜM ÖZEL EĞİTİM ÖĞRENCİLERİNE YÖNELİK KAVRAM ÖĞRETİMİ

Giriş.....	405
Özel Eğitim Öğrencisi.....	406
Kaynaştırma.....	407
Özel Eğitim Öğrencilerinin Kavram Öğrenmede Yaşadığı Zorluklar.....	408
Özel Eğitim Öğrencileri İçin Kavram Öğretimi.....	409
Kavram Nedir?	410
Kavram Oluşturma ve Kavram Edinme	410
Kavram Öğrenme Yaklaşımları (Klasik, Prototip, Örnekleyici ve Kuram Temelli Yaklaşım).....	411
Kavramın İçerik Öğeleri	416

Sosyal Bilgiler Dersinde Özel Eğitim Öğrencileri İçin Kavram Öğretiminde Kullanılabilecek Yöntemler	419
Doğrudan Öğretim Yöntemi.....	419
Yanlışsız Öğretim	425
Basamaklandırılmış Öğretim	426
Kavram Öğretimi Tasarımı	426
Kavram Analizi.....	427
Öğrenme Analizi.....	429
Öğretim Analizi.....	430
Öğrenme Öğretme Aşaması İçin Yapılması Gereken İşlemler	430
Özet	433
Kaynakça.....	434

19. BÖLÜM

ÖZEL YETENEKLİ ÖĞRENCİLERE

YÖNELİK KAVRAM ÖĞRETİMİ

Giriş.....	439
Özel Yetenekli Öğrenciler.....	440
Özel Yetenekli Öğrencilerin Özellikleri	441
Özel Yetenekli Öğrencilerin Tanılaması	444
Özel Yetenekli Öğrencilerin Eğitimi.....	446
Sosyal Bilgiler.....	448
Sosyal Bilgilerde Özel Yetenekli Olan Öğrencilerin Özellikleri.....	449
Özel Yetenekli Öğrencilere Sosyal Bilgiler Öğretimi.....	450
Özel Yetenekli Öğrencilerde Sosyal Bilgiler Öğretim Modelleri	452
Özel Yetenekli Öğrencilere Yönelik Kavram Öğretimi	454
Özet	456
Kaynakça.....	456

Yazarlar Hakkında.....	461
-------------------------------	------------

ŞEKİLLER LİSTESİ

5. BÖLÜM

Şekil 1. Yenilenen sosyal bilgiler öğretim programlarının genel yapısı ve kavram ilişkisi.....	86
Şekil 2.2015 Sosyal bilgiler taslak öğretim programının kazanım, değer, beceri ve kavram boyutuna bir örnek	90

10. BÖLÜM

Şekil 1. Kavram öğretim düzeyleri	183
Şekil 2. Somut ve tanıma düzeyinde kavram öğrenme ilkeleri	184
Şekil 3. Kavram öğretiminde örnekler ve özellikler.....	186
Şekil 4. Sosyal bilgiler dersinde kullanılacak analogi örnekleri	190
Şekil 5. Analogilerle öğretim süreci örneği	190
Şekil 6. Tanımlama yöntemi aşamaları	191
Şekil 7. Sözlük örneği.....	191
Şekil 8. Metin içi tanım örneği	192
Şekil 9. Sabit bekleme süreli öğretim yönteminin uygulanma modeli.....	194
Şekil 10. Temel öğretim yöntemleri	196

11. BÖLÜM

Şekil 1. Türkiye'nin gölleri hiyerarşik kavram haritası	208
Şekil 2. Devletin fonksiyonları ile ilgili kavram ağı	209
Şekil 3. Peri Bacaları ile ilgili kavram karikatürü	212
Şekil 4. Türkiye'nin temel beşerî coğrafya özelliklerine ilişkin kavram bulmacası	215
Şekil 5. Yeryüzündeki başlıca iklim tipleri ile ilgili bilgi haritası	222
Şekil 6. Hemşire mesleğine ilişkin kelime ilişkilendirme testi sonucu.....	225
Şekil 7. Türkiye'nin üye olduğu kuruluşlar ve özellikleri ile ilgili anlam çözümleme tablosu	227
Şekil 9. Doğal varlıklar ve tarihi mekânlar ile ilgili yapılandırılmış grid.....	233
Şekil 10. Doğal kaynaklar ve tüketilmesi ile ilgili tanılayıcı dallanmış ağaç	235

12. BÖLÜM

Şekil 1. Kavram sözcüğü ile ilgili kavram haritası.....	244
Şekil 2. Kolb'un yaşantı temelli öğrenme stili modeli	251
Şekil 3. Gregorc'un öğrenme stili modeli	256
Şekil 4. Dunn ve dunn öğrenme stilleri modeli	260

Şekil 1. Hiyerarşik kavram haritası.....	276
Şekil 2. Hiyerarşik olmayan kavram haritası	277
Şekil 3. Zincir kavram haritası.....	277
Şekil 4. Üçlü kavram ağı örneği.....	278
Şekil 5. Çoklu kavram ağı örneği.....	279
Şekil 6. Kavram analiz kartı örneği.....	281
Şekil 7. Karşılaştırmalı kavram analiz kart örneği	281
Şekil 8. Yapay çevre kavram karikatürü.....	287
Şekil 9. Bilgi yaprakları örnekleri.....	287
Şekil 10. Grafik materyaller ve hazırlanırken yararlanılabilecek Web2.0 araçları. ..	291

17. BÖLÜM

Şekil 1. Medyanın boyutları ve işlevleri.....	389
Şekil 2. İnternet ağ dağılımı	390
Şekil 3. Kavram öğretiminde medya ve internet temelli araçlar	392
Şekil 4. Dijital dünyaya ilişkin veriler	395
Şekil 3. Göl Kavramının Kavram Hiyerarşisi.....	421

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 1. Anoloji.....	107
Görsel 2. Anoloji.....	107
Görsel 3. AÇT	109
Görsel 4. AÇT	109
Görsel 5. BKD	110
Görsel 6. BKD	111
Görsel 7. Bilgi haritası.....	112
Görsel 8. Bilgi haritası.....	112
Görsel 9. Kavram ağı.....	113
Görsel 10. Kavram ağı.....	114
Görsel 11. Kavram bulmacası	115
Görsel 12. Kavram bulmacası	115
Görsel 13. Kavram çarkı	117
Görsel 14. Kavram çarkı	117
Görsel 15. Kavram haritası.....	119
Görsel 16. Kavram haritası.....	119
Görsel 17. Kavram karikatürü	121
Görsel 18. Kavram karikatürü	121
Görsel 19. KİT.....	123
Görsel 20. KİT.....	123
Görsel 21. Metafor tekniği.....	124
Görsel 22. TDA	126
Görsel 23. Yapılandırılmış Grid.....	127
Görsel 24. Yapılandırılmış Grid.....	128
Görsel 25. Zihin haritası	130

TABLolar LİSTESİ

5. BÖLÜM

Tablo 1. 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda Yer Alan Bazı Kavramlar	89
Tablo 2. 2015 Sosyal Bilgiler Taslak Öğretim Programı Öğrenme Alanları ve Sınıf Düzeyinde Yer Alan Bazı Kavramlar	91
Tablo 3. 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'na Göre Hazırlanan Ders Kitaplarında Yer Alan Bazı Kavramlar	93
Tablo 4. 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Öğrenme Alanları Temel Disiplinleri	95
Tablo 5. 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'na Göre Hazırlanan Ders Kitaplarında Öğrenme Alanlarını Kapsayan Temel Disiplinler İle İlgili Bazı Kavramlar.....	97

6. BÖLÜM

Tablo 1. Sosyal Bilgiler Ders Kitapları	104
Tablo 1. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Kullanılan Kavram Öğretimi Teknikleri	105

9. BÖLÜM

Tablo 1. Klasik-Protipçi-Örnekleyici Yaklaşımlar	161
Tablo 2. Sözlük Kullanılarak Kavram Geliştirme Formu	167
Tablo 3. Hilda Taba Kavram Oluşturma Stratejisi.....	170
Tablo 4. Listele- Gruplama- Ad Ver Kavram Oluşturma Stratejine Bir Örnek.....	171

12. BÖLÜM

Tablo 1. Kavramların Sınıflandırılması	245
--	-----

13. BÖLÜM

Tablo 1. Anlam Çözümleme Tablosu.....	280
Tablo 2. Kelimeler Aracılığıyla Kavram Geliştirme Formu*	282
Tablo 3. Kavram Bulmacası.....	283

16. BÖLÜM

Tablo 1. Kavramların Oluşumu ile İlgili Literatürdeki Bazı Görüşler	359
---	-----

18. BÖLÜM

Tablo 1. Doğrudan Öğretimin Temel Öğeleri	418
---	-----

1. BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR

Prof. Dr. Ramazan SEVER, İnönü Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-6792-6041

1. Giriş

İnsanoğlu var olduğu andan itibaren çevresini merak ederek öğrenmeye başlamıştır. İhtiyaçlarını karşılamak için bulunduğu çevreyi tanımış, incelemiş ve değiştirmiştir. Bireyler, sosyal hayatta yaşamını etkin ve üretken bir biçimde devam ettirmede ihtiyaç duyduğu bilgi ve becerileri öğrenmek zorunda kalmıştır. Bununla birlikte toplumlar, devamlılıklarını sağlamak amacıyla o toplumu oluşturan bireylere, bilgi, beceri ve değerleri kazandırmayı arzulamışlardır (Sönmez, 200). Geçmişten farklı olarak günümüzde bireylere sosyal yaşamlarında ihtiyaç duyacakları bilgiler, sistemli, planlı ve programlı bir biçimde kazandırılmaya çalışılmaktadır. Sosyal yaşamda gerekli olan bilgilerin bireylere aktarılmasında önemli bir yere sahip olan sosyal bilgiler eğitimi; bir ders, bir çalışma alanı ve öğretim programı olarak görülmektedir. Sosyal bilgiler; öğrencilerin değişen ve sürekli gelişen dünya düzeninde, yaşam için gerekli olan bilgi, beceri, değer ve tutumlarını geliştirmek amacıyla içeriğini temelde sosyal ve beşerî bilimlerden alan, bir temel eğitim dersi ve çalışma sahasıdır. Kuşkusuz toplumların; sosyal, kültürel, siyasi, ekonomik vb durumlarına göre şekillenen sosyal bilgiler eğitimi, temelde vatandaşlık eğitimine odaklanan bir ders olma özelliğine de sahiptir. Sosyal bilgilerin en önemli özelliklerinden birisi de disiplinlerarası bir alan oluşudur. Sosyal bilgilerde; arkeoloji, antropoji, tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, psikoloji, siyaset bilimi gibi disiplinlerin elde etmiş olduğu bilgiler bir araya getirilir. Bu nedenle sosyal bilgiler eğitiminde çok sayıda kavram ve terim kullanılmaktadır. Bilindiği gibi, kavramlar fiziksel ve sosyal dünyamızı anlamamızı sağlar. Kavram ve terimler sayesinde biz olayları, olguları, düşünceleri, obje ve maddeleri birbirinden ayırt ederiz. Sosyal bilgiler eğitiminde kavram hem dersin öğrencilere aktarımında hem de derslerde öğrenciye öğretilecek kelime gruplarını yani bilgilerin yapı taşı oluşturur ve her türlü sosyal olgu ve olaylar, ancak kavram ve terimler sayesinde öğrencilerin belleğinde yer tutabilir.

2. Kelime (Sözcük)

Kelime; anlamlı ses veya ses birliği, söz, sözcük, lügat olarak tanımlanır (URL-1). Yazı dilinde her iki tarafında birer boşluk verilerek gösterilir. Sözcükler, bir kök ve ona bağlı bir ya da daha fazla ekten oluşabilir (Uzun, 1998). Kelime, tek başına bir anlama sahip olan, birbirine bağlı bir ya da daha fazla biçim, birimden (morfe) oluşan ve ses değeri taşıyan dil birimidir. Yazında sözcükler hecelerden, heceler ise harflerden meydana gelir. Bir sözcük en az bir harften ve en az bir heceden meydana gelir (can, at, mal, o vb gibi). Sözcükler bir araya gelerek sözcük öbeklerini, cümlecik ve cümleleri meydana getirirler. Günümüzdeki her milletin bir geçmişi olduğu ve o milletin birçok asır içinde şekillenerek günümüze ulaşması gibi, diller ve dilin birimi olan kelimeler de bir geçmişe sahiptir ve çeşitli şekillenmeler sonucu günümüz şekilleri ortaya çıkmıştır (URL-2).

3. Eğitim

Latince kökleri educare beslemek, educere dışarı çekmek, bir şeye doğru götürmek anlamlarına gelmektedir. Söz konusu kelimelerden türetilmiş eğitim sözcüğü; yetiştirmek, büyütme ve geliştirmek anlamı taşır. Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme, terbiye olarak tanımlanmıştır (URL-1). Ergün (2000) ise eğitimi; fiziksel uyarımlar sonucu beyinde istedik biyokimyasal değişiklikler oluşturma süreci olarak tanımlamıştır. Eğitim, hayat boyu süreceğinden; plânlı ya da tesadüfi olabilir. Okul, okuma-yazma, ders araç-gereçleri ile ve bunların dışında aile veya bir çevre içinde, kişisel yetiştirme yollarıyla yapılan öğretme, öğrenme, bilgi aktarma, beceri kazandırma çalışmalarını kapsar. Tyler'e (2010) göre eğitim, bireylerin davranış örüntülerini değiştirme sürecidir. En genel tanımı ile bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yolu ile değişiklik oluşturma süreci olarak tanımlayabileceğimiz (Ertürk,1979 Demirel, 2012) eğitim, bireyin doğumundan başlayarak yaşam boyu devam eden süreci kapsar. Çünkü bireyin yaşamı boyunca edindiği tecrübelerin tamamı bu sürecin dâhilindedir (Tan, 2007). İstelik davranışlar toplum tarafından benimsenen ve uygun görülen davranışlar olarak eğitimin hedeflerine yön verir (Oral, 2014). Eğitim, hedefleri ve etkileri açısından bakıldığında toplumsal bir olgu, toplumsal bir kurumdur. Onun toplumsal bir olgu olması, diğer toplumsal olgularla zorunlu bir etkileşim içinde olduğunu gösterir. Toplumsal bir kurum olarak eğitim ise bir taraftan toplumun sürekliliğinin sağlanması işlevini yerine getirirken diğer taraftan toplumun istedik bir istikamette değiştirilme, dönüştürülme, olgunlaştırılma

veya iletileme işlevlerini karşılar. Bu yönüyle eğitim sosyal ve siyasal erk sahiplerinin (geleneksel toplumlarda daha çok dinin, modern toplumlarda ise daha çok devletin, post-modern toplumlarda ise dinin, devletin ve kültür topluluklarının) amaçları doğrultusunda yapılandırılır. Davranışlardaki değişiklik kasıtlı olarak gerçekleştirileceğinden eğitim gelişigüzel değil; amaçlı, planlı ve programlı bir süreçtir ve davranış değişikliği süreklilik gösteren kalıcı davranıştır. Günümüzde eğitim terimi yazı dili ve günlük ifadelerde farklı biçimlerde anlaşılmakta ve çok farklı biçimlerde tanımlanmaktadır. Sönmez (2004), bunun nedenini eğitimin her felsefi sisteme ve psikolojik yaklaşıma göre değişik şekillerde tanımlanmasında görür. Anlaşıldığı kadarıyla literatürde eğitimle ilgili yapılmış daha birçok tanım vardır. Ancak yapılan bütün bu tanımlamalarda aşağıda belirtilen ortak sonuçlara ulaşılmıştır (Bu konuda geniş bilgi için bknz: Senemoğlu, 2005; Ertürk, 2009 Demirel, 2009 Tan, 2007; Doğanay, 2008).

- Eğitim en geniş anlamıyla toplumdaki kültürlenme sürecinin bir parçasıdır. Eğitim, bireyin toplum standartlarını, inançlarını ve yaşam yollarını kazanmasında etkili olan tüm sosyal süreçlerdir.
- Eğitim, ister formal isterse informal olsun bireyin doğumundan ölümüne kadar süren bir olgudur.
- Eğitim, zaman ve kapsam bakımından çok geniş ve çok yönlüdür.
- Eğitim, seçilmiş ve kontrollü bir çevrenin, özellikle de eğitim kurumlarının etkisi altında, sosyal yeterlilik ve en iyi bireysel gelişmeyi sağlayan sosyal bir süreçtir.
- Eğitim; erdemli, girişimci ve sağlam karakterli bireyler yetiştirmek, onları yaratıcı ve üretici yaşama hazırlayarak mesleki yeterlik ve bilimsel bir anlayış kazandırmaktır.
- Eğitim, kişinin yaşadığı toplum içinde değeri olan, yetenek, tutum ve diğer davranış biçimlerini geliştirdiği süreçlerin tümüdür.
- Eğitim, bireyin yaşadığı toplumda uygulama değeri olan yetenek, yöneliş ve diğer davranış örüntülerini kazandığı süreçler toplamıdır.
- Eğitim süreci sonunda bireyin davranışlarında mutlaka gözlenebilir, ölçülebilir ve istenilir değişiklikler meydana gelir.

Eğitim genel anlamda *informal* ve *formal* eğitim olmak üzere ikiye ayrılır.

İnformel eğitim; bir plana bağlı olmaksızın insan yaşamı içerisinde, daha çok gözlem ve taklit öğrenme biçimi ile kendiliğinden oluşan, eğitim etkinliklerine denir. Diğer bir ifadeyle istendik kültürlenme süreci olan eğitim; ailede, sokakta, televizyon izlerken, internette, arkadaş gruplarında, mahallede, okulda kısaca her